

Franklin-Társulat.) E későn fellépett írónknak ez új gyűjteménye határozott emelkedést mutat az *Őszi estékkel* szemben. Míg első elbeszélés-kötetében a mondanivaló olykor másfelé siklik, mint amerre elindult, s a történetnek néha két centruma is van; s míg témái amott néha talán igen is szürkék, — e novelláiban szerkezeti elsiklás már ritkaságszámba megy, s tárgyai, mondanivalói is erőteljesebb merészségűek. A forma rövidsége itt is sok elbeszélésből leszelte azt, ami szélesebb kiterítésben bizonyosan hatásosabb lett volna, de a kötet nem egy darabja újabb novellairódmunkája terméséhez tartozik. Nagy melegséggel, nemes hangon elmondott történet a legtöbb. Különösen érdekesek paraszttörténetei, melyekben eredeti megérzéssel véteti velünk észre, hogy a magyar nép lelke távolról sem annyira robusztusan és primitíven egészséges, mint gondolkodik, hogy igen sok álmodozás, meglepő differenciáltság és jó adag komplikáltság húzódik meg benne. E tekintetben különösen *Az apja fia* c. elbeszélésre mutatunk, amely egy parasztfiú lelkének démoni mélységeibe világít be, s a *Szekeres Juli meséjére*, melyben egy mesekedvelő, ábrándos parasztasszonyt mutat be, anélkül persze, hogy ennek az alaknak bármi köze lenne régi népszínműveink csináltvirágszerű parasztleányaihoz. Többi történeteiben is sok érdekes vonást találunk, sok megkapó lelki képet; bár úgy gondoljuk, hogy az író néhol kelletténél jobban és prózaibb képzeletű. Ezt oly esetekben érezzük kizökkentőnek, ahol a szerző fantasztikusabb elemekkel, látomászerű csodákkal dolgozik. Ily helyeken észébe jut az olvasónak, hogy az író a nyilvánosság elé mint fabulaíró lépett, akinek a csoda nem misztikum, hanem valami magától érthető, kézzel kitapintható valóság. Ami azonban a példázatos fabulákban helyén van, sőt konkrét tárgyú novellában az életszerűség erényével azonos: stílustalannak tetszik ilyenféle elbeszélésekben, melyeknek elgondolásában pedig Bartóky annyi eredetiséget tanusít.

A harmadik elbeszélés-kötet az elszakított Erdélyből került át. Balogh Endre marosvásárhelyi ügyvéd munkájának címe: *Hajótöröttek*. (Ko-

lozsvár, 1922.) Tartalmaz — végre! — egy hosszabb ábrázolású novellát és öt rövidebb rajzot. Örömmel üdvözljük a szerzőt a szépírói munkásság terén, mert úgy látszik, erős tehetség. Különösen a lelki problémák felvetésében és bemutatásában mutatkozik igazán otthonosnak. Első, hosszabb elbeszélése, a *Fehér rügy*, egy hadifogságból vakon hazakerült székely gazdát mutat be. A parasztot felesége megalja, mire elkergeti és újra nősül. Egy fiatal, még szinte gyereksorban lévő leányt vesz el. A leány meggondolatlan viselkedésű teremtés. A férfiban felébred a féltékenység, amely éppen vakasága miatt gyanakvóbb, szilajabb és emésztőbb a szokottnál is. Ennek részletező és megkapóan igaz bemutatásában van a novella eredetisége. A többi kisebb rajzban is hasonló tehetség jelei látszanak, csak az utolsó, az *Örök élet* kissé erőszakoltan keserű. Valamennyinek hőse gyötrődő, sorstaposott ember, akiket a szerző nem valami szenvedett impassibilitéval, hanem velük dobbanó szívvel rajzol meg. Mintha írói modorában — anélkül, hogy hatásról akarnánk beszélni — volna valami az ő nagy földijének, Petelei Istvának embermeglátó és ábrázoló módjából. Elbeszélő sajátosságai közül csak az hat zavaróan, hogy sokszor futtában érint, halványra mos olyan vonásokat is, amelyek pedig a történetnek megértéséhez okvetlenül szükségesek s indítékait így itt-ott némi homály borítja. Stílusa kifejező, erőteljes, de mintha néhol keresztetlen eredeti akarna lenni, s éppen e keresettség miatt nehezkéssé válik. Mondataiban a szólamok rendje sokszor ötletszerűen önkényes, s a világos tagolást mintha olykor szándékosan küszálná zavarossá. E külső és belső formai hibák az íróban talán nem is gyökeresnek mélyen, inkább akarattal magára öltöttek tetszenek. Levetkezésük nagyon könnyű lehet, s akkor Balogh Endrét úgy emlegethetjük, mint a jelesebb magyar elbeszélők egyikét.

— bs —

Régi Magyar Költők Tára. A M. Tud. Akadémiának két szép kiadványa van előttnk: a „Régi Magyar Költők Tára“ c. sorozatnak legutóbbi két kötete. Több egy événél, hogy megjelentek s mi mégis

szükségesnek véljük felhívni rájuk, s általuk az egész sorozatra olvasóink figyelmét. Úgy véljük u. i., hogy az a közöny, mellyel a laikus közönség régente fogadta az ily természetű kiadványokat, ma már enyhülően van, sőt hogy irodalmunk régiségei iránt a történelmi érzék általános feleledtével élénkebb érdeklődést csak fokozhatja az a szerencsés fölfedezés, mely nemrég a legrégibb magyar versnek, egy Árpád-kori szép Mária-siralomnak juttatott bennünket birtokába, miről folyóiratunk februári száma nyújtott rövid tájékoztatást.

Azok, akik e legrégebb magyar vers megismerésében örömet találtak, bizonyára szeretnék látni, már csak összevetés kedvéért is, mindazon vers emlékeinket, melyek a magyar nyelvű irodalom első zsenjei közé tartoznak. Nos, e kívánságukat könnyen kielégítheti a címünkben megjelölt akadémiai kiadvány. Régen, csaknem félszázaddal ezelőtt megindított már az Akadémia egy sorozatos vállalatot, Régi Magyar Költők Tára címen, a nemrég elhunyt, nagytudományú Szilády Áron szerkesztésében. A sorozat, időrendben haladva, minden, eddig felkutatott költői emlékünket közzéteszi, oly teljességben, hogy hét első kötetével még csak az 1560-as évekig jutott el. Hogy pedig e miatt a későbbi, XVII. századbeli emlékek közlése káros fennakadást ne szenvedjen, legutóbb egy újabb szakaszt is megindítottak a sorozatban *XVII. századbeli magyar költők művei* alcímen. A megjelenés hosszú ideje alatt az első kötetek természetesen régen elfogytak, különösen pedig a legelső nem volt már kapható antikváriusnál sem. Új kiadásáról kellett gondoskodni, s a Régi Magyar Költők Tára I. kötetének ez új kiadása az, melyre itt a figyelmet első sorban fel akarjuk hívni.

Ez új kiadás kötet-címe: *Középkori magyar verseink*. Ezt már nem Szilády Áron, hanem Horváth Cyrill szerkesztette, teljesen átdolgozva amaz első kiadás anyagát. Átdolgozására nagy szükség is volt, hiszen első kiadása óta több új lelet került elő, a szaktudomány is sokat haladt azóta s új megállapításait a kötetben érvényesíteni kellett. E munkát végezte el kiváló hozzáértéssel az új

szerkesztő s kiadványában most előtűnk áll a nyomtatás kora előtti időkből ránkmaradt valamennyi verses emlékünknél, — egyetlennyel híján, amelyet u. i. bevezetőleg mint csak újabban fölfedezett említettünk. Minden vers után nyomban ott van a szerkesztő hozzászólása, ki hű kalauzként előre megadja a választ minden föltehető kérdésünkre: honnét került elő a vers? mikori? eredeti-e, vagy fordítás? mit jelentenek nehezebben érthető fordulatai? ritmusának mik a jellemző sajátosságai? kik és hogyan nyilatkoztak róla eddig? stb. stb. Az emlékeket két csoportban közli; az elsőben a vallásos énekeket és ráolvasásokat, a másodikban pedig a világi jellegű verseket. Sok szépet találhat a laikus is mind a két szakaszban.

A vallásos énekek, himnuszok nem egy sorában fog a katolikus olvasó ráismerni mai egyházi énekei avult, ódonzengésű változatára, melyben a primitívebb műveltség és gyakorlatlanabb irodalmi nyelv merész szárnypróbálgatással iparkodik a latin nyelvű egyházi költszet remekeinek magaslatára felsuhanni. Van köztük olyan, mely a hitújítás korában a reformátusok énekeskönyvébe is belekerült s korszerű átköltésben mindmáig benne maradt, mint pl. a „Krisztus, ki vagy nap és világ“ kezdetű ének. Tördelt, akadozó, ma már tökéletlennek érzett verselési példák között valódi gyöngyszemei ragyognak itt a legrégebb magyar költszetnek. Köztük is a legszebbek egyike a Szent Lászlót magasztaló ének:

Idvezlégy kegyelmes szent László király,
Magyarországnak édes oltalma,
Szent királyok közt drágalátos gyöngy,
Csillagok között fényességes csillag!

S a lelkes, felmagasztaló szóló-
gatások ily dús halmozása mellett,
mi az ének folyamán lankadatlanul
folytatódik, mily melegen hat a ma-
ga egyszerűségében e két soros kis
verses felkiáltás is:

Édes anya, boldog anya,
Virágszülő szűz Mária!

Egy verselményben pedig, mely az Istenes élet *reguláiról* szól, mily kedvesen lep meg efféle váratlan üdőség: „Piros rózsát ha szednek

Pünkösöd idejében! A népies ihlet fualma érzik rajta, valamint ezen a hasonlaton is: „Gyenge róza meghervad, — Mikor hévség éri; — Szűz Mária hervada — Szent keresztfa alatt.“

Általában az énekek jelentékeny s szebbik része a Boldogasszony-tiszteletét zengi s a magyar költői nyelv legválasztékosabb zsengeivel áldoz a „szűzeknek virága“, „angyaloknak nagyságos asszonya“, „Jézusnak dajkája“, „mennyoországnak királyné asszonya“, a „szent gyökér“, a „szép tiszta róza“, a „bűn nélküli fogantott „kegyes szűz Mária“ oltárán, kinek szépségét emberi nyelv ki nem mondhatja:

Ekesb orcad minden
Szűzeknek felette!
Szebb vagy angyaloknál,
Szűzeknek szűze!

Sók ódon s primitív szépség lap-pang e vallásos költészetben. Verselésén erős nyomot hagyott a középkori latin minta, melyhez a magyar fordítónak a dallam kedvéért lehetőleg alkalmazkodnia kellett. S talán ez a magyarázata (legalább részben) a világi énekek folyékonyabb verselésének, amelyek idegen mintákhoz való alkalmazkodás nélkül, szabadon eleget tehettek a magyar ritmusérzék követelményének. Ez utóbbi csoporthoz néhány igen érdekes ráolvasás, bűbajos mondóka, bábonás versezet vezet át a vallásos énekektől. Egy ú. n. csízio: versebe szedett naptár kezd a sort, a jól ismert Szabács viadala, egy Mátyás királyt dicsőítő ének, s néhány apróság (köztük egy „virágének“) folytatja. S a sorozaton végigmenve már a mohácsi vész időpontjához közeledünk: az 1520-ban elesett vesztéremi püspök és horvátországi bán, Beriszló Péter vitéségét örökíti meg egy igen ügyes kompozíciójú költemény, mely némi lantpengető előjáték után a legyőzött ellenfél: egy fogoly török vajda tépelődő magánbeszédébe rejti bele a püspök dicséretét. A költemény szerzője, Szabadkai Mihály, meg is nevezi magát. Geszthy László énekével, mely egyetértésre int s a török veszedelmet hangoztatja, már előestéjén járunk a katasztrófának:

Magyarország vala nagy fő szükségében,
Az végek valának mind elveszendőben
Ezeröttszázhuszonöt esztendőben.

Apáti Ferencnek ugyanez időtájról való „feddő éneke“ az utolsó nagyobb arányú költemény a sorozatban. Kitűnő ritmusa eleven lendülettel teszi hathatóssá a gúny fordulatait, mellyel kora hanyatló erkölceseit, közállapotait s uralkodó osztályait illeti.

Említettem föntebb, hogy a Régi Magyar Költők Tárában egypár évvel ezelőtt új szakasz indult meg, mely a XVII. századbéli költők műveit lesz hivatva közzétenni. Ezt a sorozatot Gyöngyösi István összes költeményeinek közzététele nyitja meg Badiés Ferenc kitűnő kiadásában. E híres régi költőknek három kötetre tervezett munkáiból immár a második kötet látott napvilágot. Gyöngyösivel érte el fejlődése tetőpontját a régi magyar verselő művészet s hatása főképp a XVIII. század folyamán vált rendkívülivé. A régibb hagyományt közvetlenül folytatva neki jutott a szerenese, hogy megállapodott költői nyelvet, stílt és verselési gyakorlatot teremtsen az elbeszélő költészetben; vagyis hogy mindazt, amit e nemben a régi magyar irodalom kiforrott magából, a tökéletességnek, a kitisztultságának bizonyos klasszikus fokára emelje s úgy hagyományozza át végső, összefoglaló szerzeményként a XVIII. század végével meginduló újabb nagy korszakára irodalmi fejlődésünknek. Époly összefoglaló jelensége ő a régi magyar költészetnek, mint Arany János az újnak. Kettőjük között nincsen is szakadék; s Arany klasszikus, konzerváló magyar művészetébe Gyöngyösi régi-magyar klasszicitása is egész történelmi értékével belöklődött.

Vajha a tények igazolnák abbeli sejtelmünket, hogy a költészetünk multját feltáró jeles kiadványokat ma már nemes fogékonyság és élénk érdeklődés várja. — szakkörökön és iskolán túl —, kint, a laikus közönség nagyvilágában is.

— rr. —

Erdős Renée: A nagy sikoly. (Regény. Dick Manó kiadása.)

Kétségen kívül áll és az irodalmat számontartó közönség szempontjából csak fölösleges ismétlés volna Erdős Renée önálló egyéniségét és írásművészetének eredeti formáit hangsúlyozni. Minden újabb munkáját mondhatni fokozódó ará-